

פְּשִׁטָּא

4

גליון שבת שובה
תשע"ט

פְּשִׁטוֹת הַמִּתְחַדְּשִׁים בַּמִּקְרָא, בַּאֲגָדָה וּבַעֲבוּדַת ה'
מִתּוֹרָתוֹ שֶׁל הַגָּאֹן רַבִּי דָּוִד לֵיבֵל שְׁלִיט"א

תשובת יום הכיפורים

אותך'. בקשת המחילה היא אמירה מתקנת: 'יש לך מקום'. בכך היא משיבה את כבודו.

בכל עבירה, מלבד הרע שעשינו לעצמנו, יש פגיעה ה', ועליה עלינו לבקש מחילה. בכל המצוות יש ממד נוסף על תכני הציוויים - הציווי עצמו. ציווי ה' מחייב ציות בלי קשר לתוכן. זהו ממד הקיים בכל המצוות המעשיות. ובלשון חז"ל (ב"ר לך לך מד, א) 'לא ניתנו המצוות אלא לצרף את הבריות בהם וכי מה איכפת לו להקב"ה מי ששוחט מן הצואר ומי ששוחט מן העורף'. באכילת טריפה, מלבד הפגיעה בקדושה שלנו, מלבד הפגיעה בערך אותו משקפת המצווה - יש גם מרד בציווי ה' ופגיעה בכבודו, ואלו מחייבים פיוס.

נוסח הוידי במשנה: 'אנא ה' חטאתי'. לו היה הוידי פעולת תיקון בעצמי, לא היה מקום להוציא את זה בלשון: 'אנא'. מדוע זה בלשון בקשה? בהכרח, משום שהוידי הוא פיוס ובקשת מחילה.

'חטאתי, עוויתי, פשעתי לפניך' הוא גם כן חלק מבקשת מחילה. דרכת למישהו על הרגל, מספיקה בקשת סליחה. שברת כלי יקר ונדיר, חייבת ההתנצלות להכיל תיאור של האסון: 'זה נורא, אני לא יודע מה לעשות, אני ממש מתנצל'. אבל אם אדם דרס בשגגה ילד של חברו הוא מבין שאין שום מקום להתנצלות,

החזרה בתשובה של יום הכיפורים מתסכלת מאד. הרמב"ם מתאר: 'יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם'. ואילו אצלנו, יום כיפור חוזר שוב ושוב והתשובה שלנו אינה מחזיקה כלל. כך דרכו של עולם ואנו מודעים לכך. בעלי המוסר דיברו על 'קבלה קטנה', רעיון שיכול אולי לעזור להתקדמות אך קשה לראות קשר אמיתי בינו ובין תשובת יום כיפורים. ודאי שאין בו כדי לתת פשר לאופי החזרה בתשובה במהלך היום הקדוש - אמירה חוזרת ונשנית של סדר הוידי. מהי א"כ התשובה המבוקשת?

ענין הוידי

לכאורה בשלושת חלקי התשובה: עזיבת החטא, חרטה וקבלה לעתיד, נמצאת כבר התייחסות שלמה ומקיפה לחטא. לשם מה נדרש הוידי?

וידי הוא בקשת המחילה. גנב, מלבד תיקון המעשה, החזרת הגניבה, צריך גם לבקש מחילה מהגנב על הפגיעה האישית בו. בקשת המחילה היא משום שהגניבה לא הייתה רק לקיחת הכסף, היא גם אמרה לגנב: 'אין לך מקום. אני משתלט עליך. אני לא מכבד

רק לבוא להורים ולומר: 'אני פושע! אני רוצח! אין לי מה להגיד'. כשתופסים את גודל החטא אז אומרים 'חטאתי, עויתי'.

בתוכן החטא מטפלים על ידי עזיבה, חרטה וקבלה לעתיד. בפגיעה בציווי עצמו מטפלים על ידי הוידוי. הוא זה שמחזיר את היות ה' מלך בעולמו של החוטא.

וידוי יום הכיפורים

כמה תמיהות עולות בנוגע לוידוי יום הכיפורים.

הגמרא (יומא פז, ב) מבררת בנוגע לנוסח הוידוי של יום הכיפורים: 'מאי אמר', ומציעה כתשובה מספר נוסחים. (אמר רב: 'אתה יודע רזי עולם' ושמואל אמר: 'ממעמקי הלב'.. רב המנונא אמר: 'אלהי עד שלא נוצרתי' וכו') בירור נוסף עורכת הגמרא 'והיכן אומר' והכרעתה היא שזה חלק מסדר התפילה: יחיד לאחריה, וש"ץ באמצעה.

צריך להבין מניין ההנחה הפשוטה של הגמרא שאין דיני הוידוי ביוה"כ כוידוי הנאמר בכל השנה? עניין נוסף, תמוה ביותר, הוא החטאים שנבחרו לנוסח הוידוי. 'גילוי עריות' לצד 'הרהור הלב' - חטאים נוראים שלעולם, כפי הנראה, לא נעשה, לצד חטאים שנעבור עליהם בוודאות במוצאי יוה"כ. 'שלש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום, הרהור עבירה' (ב"ב קסד, ב). ובכלל, צורת הוידוי הערוכה לפי סדר' הא' ב' טעונה הסבר.

שינוי הנוסח, אמירתו בתפילה, מנעד החטאים, סידורים על פי א' ב', כל אלו מעידים בבירור שוידוי יום הכיפורים הוא על מצבו הכללי של האדם. הוא אינו נקודתי על חטאים מסוימים. הביטוי הכללי של הוידוי הוא: 'אינני גאה במה שאני'. 'אינני במקום שאני רוצה להיות בו'.

יום הכיפורים - מצב האדם

עסקנו מעט בסוגיית הוידוי. כבר דרכה ניתן לראות שתשובת יום הכיפורים שונה מתשובת כל השנה. תשובת כל השנה עוסקת במעשה ספציפי. תשובת יוה"כ מדברת על איפה אני נמצא. הנושא אינו המעשה

הספציפי אלא האדם ומצבו. 'אני מרוחק ממך, לא טוב לי עם זה, אני רוצה להתחבר'. כל השנה אדם עסוק במעשיו, ביום כיפור הוא עסוק במצבו.

עינוי ושבייתה ממלאכה, זה כל מה שכתוב בפרשת המועדות (ויקרא כג) על יום הכיפורים. מהו עינוי? שבירה של האדם! ביום כיפור אנחנו קצת נשברים. העמדה איננה 'גורלנו בידינו', 'הכל עשינו בעשר אצבעותינו'. כשאנחנו חזקים ומלאים אנחנו דוחקים את גרלי השכינה. אין לה מקום. זה לא עונש, אלא מצב. אך כשאתה שבור, כשאתה בעמדה המתחברת למקומות השבורים בנפש שלך, אתה מפנה מקום לשכינה. זהו טיפול במצבו של האדם.

בלשון המקרא, הכפרה של קרבנות כתובה אחרת מהכפרה של יום הכיפורים. בקרבנות כתוב תמיד 'ונסלח לו'. אך ביום כיפור כתוב 'לטהר', 'תטהרו'. טהרה היא מצב כללי.

ברוב ספרי הנביאים, הדיבור עם עם ישראל הוא בדרך כלל רק על עבודה זרה. על עצם הקרבה. לא על דברים ספציפיים כשבת ואכילת מאכלות אסורות. על עצם הקרבה. יום כיפור גם הוא מדבר על הקשר עם ה'. מבקשים טהרה וחיבור. השאלה: מה תועיל התשובה אם בין כך אשוב לחטאיי, אין לה טעם ביחס לתשובת יום הכיפורים לפי שאנו מטפלים בקרבה ובתקשורת.

מהי אם כן דרך עבודת התשובה של יום הכיפורים? כיצד האדם מדבר על מצבו ומתקנו? כיצד הוא מייטהר לפני ה'? זאת נבאר בע"ה להלן.

שלושת שלבי התשובה

אמר ריש לקיש גדולה תשובה
שזדונות נעשות לו כשגגות..
והאמר ריש לקיש גדולה תשובה
שזדונות נעשות לו כזכויות? ..כאן
מאהבה כאן מיראה. (יומא פז, ב)

הפיכת הזדונות לזכויות תמוהה וצריכה ביאור. מקובל לתלות זאת בכך שהחטא היווה הגורם למצב התשובה. אך זהו הסבר דחוי. שהרי אין הבדל במובן זה בין 'מאהבה' ובין 'מיראה'.

תשובה מיראה

נסביר קודם את המושג 'תשובה מיראה' המתבאר בדברי הגמרא. אדם מטבעו אינו עושה רע אלא שואף לטוב. אנו מכירים את האדם ואנו תופסים שהחטא הוא סיפוק יצרים, כניעה לתאוות, אך אינו משקף את רצונותיו הפנימיים. לכן עובר עבירה מרגיש שהוא בבחי' רע לו עם זה. הוא רוצה לצאת מזה. גם כשהוא מפסיק לחטוא, הוא מרגיש מלוכלך ושפל על עצם היותו בעבר במצב של חטא. יראה זו התנועה של התסכול, של הביקורת העצמית, חוסר שביעות רצון מהמצב הדוחף לשינוי והתקדמות. זהו שלב ראשוני אצל בעל תשובה שאי אפשר בלעדיו. אדם מתחיל להשתנות כי רע לו במצבו העכשווי.

[ביסוד התשובה יש תחושה אחת: אני כבר לא מזוהה עם החטא. נקודה זו מתפרטת לעזיבת החטא, חרטה וקבלה לעתיד אך בשורש זו נקודה אחת. אדם שמפסיק לעשן ואף 'מקבל לעתיד' לא לשוב לכך, לא יצליח להחזיק בהחלטתו זו לו ימשיך לתאר את העישון כדבר נפלא. כדי לעמוד בהחלטתו הוא יגיד: זה מגעיל אותי, זה מזיק לבריאות, זה מפריע לקרובים שלי וכדו'. זוהי ה'חרטה'. כך משרשים את הנטייה שמביאה לחטא - תופסים אותה כרעה. אנו מבינים הרי שהמטרה אינה למחוק את חטאינו מ"רשימות בית הדין של מעלה". הרוע האמיתי מתרחש כאן, אצלנו. 'הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המוות' (ב"ב טז, א). לחרטה יש תפקיד מרכזי בהתנקות שלנו מהרוע שדבק בנו. החרטה היא תפיסת מצבנו הקודם - כרע, כדבר שזר לנו, שאנו דוחים אותו.]

צמצום כוחות החיים

בשלב הראשון החוטא עוד אינו יודע איך לצאת מהחטא. מה הוא עושה? ראשית כל הוא מדכא את עצם כח החיים שהביא אותו לחטא. אם הוא אכל מאכלות אסורות, הוא יצמצם את תאוות האכילה. ידכא אותה. הדיכוי הזה רחוק מלהיות אידיאלי. תאוות האכילה היא חיות שהפיח ה' באדם כדי שהוא יאכל ויהנה. (לאדם הראשון נאמר 'מכל עץ הגן אכל תאכל'. וביצחק נאמר 'מטעמים כאשר אהב') ה' רוצה שנעבוד אותו עם כל תכונותינו וכוחות החיים שלנו.

כל הקומות: השכליות, הרגשיות והמעשיות שבאדם צריכות להיות מפותחות ופעילות. כאשר אדם ב'יראה' - כאשר הוא בתסכול ממצבו הנוכחי, הוא מצטמצם. הוא מדכא, ובצדק, את הכוח הרצוי והטוב שיש בו, משום שאינו רוצה לעשות בו עבירות, משום שהוא אינו יודע איך להתנהג עמו נכון. אך הוא בהכרח פוגע בצורת האדם השלמה כפי שה' בראה ורוצה שיעבדו עמה. חז"ל ביטאו זאת כשאמרו שכאשר ביטלו לזמן מועט את יצרא דערייות איבדו האנשים גם את הרצון לקיים את החיבור בצורתו הנכונה. (עיי' יומא סט, ב).

תשובה מאהבה

תשובה מאהבה שונה בתכלית. אהבה זו התחברות של האדם למה שהוא עושה. הוא מבין את תוכן המצווה וחי את משמעותה. כשאדם מחובר לטוב ולנכון הוא כבר יכול להתקדם מכיבוש וצמצום כוחות החיים. הוא יכול לתת דרור לכוח החיים שטמון בו כי הוא יודע שהחיים לא יובילו אותו לרע, אלא לטוב אליו הוא מחובר.

אהבה היא היפך היראה. אנחנו מתחברים לטוב כשאנחנו מחוברים לעצמנו. אדם שמסוכסך עם עצמו, מסתכסך גם עם כל הסובבים אותו. ולהיפך, אדם שמרגיש טוב עם עצמו מצליח להאחיב עצמו על לב כולם. החיבור לה' מחייב שקודם כל נרגיש שלמים עם עצמנו, שנרגיש שטוב לנו בעולם. זוהי תנועה נפשית הפוכה מן הצמצום והחשש.

אלא שיכולת זו נובעת אך ורק מכח ה'תשובה מיראה' שקדמה לאהבה! רק אחרי שהחטא נשלל מתאפשרת ההתנהלות הבטוחה שזורמת עם כוחות החיים. כשאדם עוד אינו יודע היכן טמון המכשול, היכן אורב הכשלון והחטא, הוא הולך לאט. הוא חייב לבדוק את עצמו. אלו תנועות של צמצום, של יראה. עבודה מתוך אהבה יכולה לבוא רק אחרי שהוא כבר נכשל וחש תסכול וחוסר הזדהות עם המקומות הלא טובים אליהם הביאוהו כוחות החיים. רק אחרי שהוא שולל באופן מעשי את אפשרויות החטא, הוא קונה בעצמו את היכולת לזרום עם כח החיים מתוך בטחון שהם לא יביאוהו לחטא.

החיבור לתורה ולמצוות כשלעצמו, אינו מאפשר את העבודה הספונטנית עם כוחות החיים. ההתנסות

למשהו שאינו כל כך נקי וטהור כמו שהיינו רוצים שיהא. יום כיפור מיועד לזהות אם הקיום הבסיסי שלנו עם הטוב. להתבונן בכך שחוויית ה'אני' הכי עמוקה שלנו היא דווקא זו שמכילה את השאיפה לטוב.

גם גנבים ורוצחים, האנשים השפלים ביותר, אינם מזהים את עצמם עם הרע. הם לעולם לא יאמרו עשינו זאת כי אנו דוגלים ברוע. הם יסבירו למה המעשה שלהם הוא הטוב והנכון או שהם יודו כי לא הצליחו להתגבר, אך הם לא יביעו הזדהות עם רוע לשם רוע. זהו גם היחס שלנו לעבירות.

השאלה היא עד כמה אנו מזהים עם הטוב, עד כמה אנו מצליחים לחבר אותו לעצמך. יש ביטוי אצל בני אדם: 'אם זה לא נכון, אז לא קוראים לי ראובן'. בתודעתנו, הדבר הקיים ביותר הוא העצמי שלנו, והשם שלנו מזוהה כל כך עם הקיום שלנו עד שאנו ממחישים בעזרתו את בטחוננו בקיומם של דברים אחרים. השאיפה היא לחבר את הטוב ולצרף אותו לנקודות העמוקות ביותר בקיום שלנו.

נקודת הקיום האמורה, זו העמוקה ביותר שאנו חווים, היא הנקודה היחידה בה אנו פוגשים ציור של נצח. רק דרך המגע עם פנימיות הנפש אנו יכולים להתחבר לה'. רק שם אפשר לחוות את החיבור לאינסופיות. אין אפשרות שכלית לגעת במושגים אלו.

בעבירה והשלילה שלה, הבירור ש'שם' לא טוב, הן החורטות בנפש האדם את הסלידה מהסטייה לצד הרע, וממילא הן מאפשרות לו לזרום בעשיית הטוב בלי להצטמצם ולחשוש מהרע. זהו ההסבר האמיתי לכך ש'זדונות נעשות לו כזכויות' בתשובה מאהבה.

הזדהות עם הטוב

דיברנו על שני חלקים בתשובה: יראה ואהבה. אך יש בתשובה נקודה נוספת והיא עיקרה של תשובת יום הכיפורים.

עמדנו בגליונות הקודמים על כך שבראש השנה אנו 'מתחילים מחדש'. היכן הנקודה בכוחות הנפש שמאפשרות לנו להתחיל מחדש? איפה אנו מכירים בתוכנו חוויה כזו של 'להיולד מחדש'? להתחיל מחדש פירושו להרגיש נקי, טהור. אם אנו עוצמים לרגע את העיניים ומתחברים לחווית הקיום הבסיסית: 'אני קיים'. בלי עבר. בלי עתיד. רק רגע טהור של קיום בהווה. זו נקודה בה אנו חווים את עצמנו נקיים וטהורים.

אלא שלנקודת קיום זו יש לנו גישה לרגעים ספורים בלבד. בסופו של דבר אנו חיים עם מטען שלם של אישיות שהופך אותנו למה שאנחנו, ואת הקיום שלנו

זו עבודת יום הכיפורים: להתחבר לכל הדברים הטובים שיש בנו ולהופכם לחלק מהזהות שלנו, לקשר אותם לקיום שלנו כך שעולמות המחשבה, הרגש והמעשה שלנו יעלו ויתחברו כולם לחווית הקיום הפנימית הטהורה והטובה שלנו.

ביום הכיפורים אנו פונים לפנימיותנו, לוכדים רגע של קיום טהור, בלי עבר ובלי עתיד, ושם אנו אומרים: כל הדברים הרעים שעשינו אינם חלק מאיתנו! הם נעשו מן השפה ולחוץ, הם אינם מזוהים עם הקיום שלנו. להיפך, החיבור האמיתי שלנו, כשאנו בטהרתנו, הוא אך ורק לטוב. הטוב הוא ה'שם הפרטי' שלנו, הוא מזוהה אתנו, הוא אנחנו.

שיעורו השבועי של הגאון רבי דוד לייבל שליט"א נמסר מדי יום רביעי בשעה 21:00 בבית מדרשו ברח' יהודה הלוי 10 בני-ברק